

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ : ประชาคมชุมชน : พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งตนเอง

ผู้เขียน : นายวิชากร เค่นเหมื่อนวงศ์

ชื่อปริญญา : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา : รัฐศาสตร์

ปีการศึกษา : 2543

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์	ประธานกรรมการ
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวก่ำรวจ	
3. รองศาสตราจารย์ รุจิรา เตชางกูร	

การศึกษาเรื่อง ประชาคมชุมชน : พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งตนเอง ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้าน 2 แห่งใน อำเภอดุสิต จังหวัดชัยภูมิ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวการปรับตัวเองไปในแนวทางพึ่งตนเอง

ข้อมูลที่ได้นำเสนอในการศึกษานี้ เป็นการรวบรวมมาจากการวิจัยภาคสนาม ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2542 ถึง เดือนมกราคม 2543 ในหมู่บ้าน 2 แห่ง คือ บ้านขาม และบ้านหนองลูกช้าง ซึ่งอยู่ในตำบลบ้านขาม อำเภอดุสิต จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงภายในบริบททางสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรมและการเมืองของชุมชน ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธี Snowball Sampling Technique ในการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม แนวคิดหลักในการศึกษานี้ คือ แนวคิดการพึ่งตนเองในระดับกลุ่ม (Collective Self-Reliance) ของ กาลตุง (Johan Galtung) เป็นแนวคิดในการกำหนดหมู่บ้านพึ่งตนเอง โดยชุมชนได้จัดการ และสร้างกระบวนการเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยการร่วมมือ การช่วยเหลือตนเองภายใต้

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต และได้นำแนวคิดใหม่ซึ่งเป็นแนวคิดประชาสังคมที่เข้มแข็ง มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขของความ เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้

ผลการศึกษาพบว่า บ้านขามได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตเพื่อแก้ปัญหา ในด้านผู้นำของชุมชนโดยแกนนำของชุมชนจนถึงการลงประชามติซึ่งทำให้เห็นถึงพลัง ของความสามัคคีเพื่อต่อสู้กับสิ่งไม่ถูกต้อง หลังจากนั้นเป็นเวลากว่า 10 ปีที่ได้ร่วม ประเมินระหว่างผู้นำและชาวบ้านในการแก้ปัญหาของชุมชนตั้งแต่การแก้ปัญหาเรื่อง แหล่งน้ำ ปัญหาเกี่ยวกับหนี้ของชาวบ้าน เรื่องการออม แหล่งการเงิน และวิธีการดำเนิน ชีวิตของชุมชน โดยมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นองค์กรของประชาชนเพื่อให้ชาวบ้าน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หลังจากได้ผ่านเหตุการณ์และประสบการณ์การทำงานร่วมกัน ในการ ร่วมคิด ร่วมปรึกษา ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา จนในปัจจุบันทำให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในการ ทำงานสาธารณะและพร้อมที่จะเข้าร่วมแบกรับกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จนใน ปัจจุบันสามารถร่วมกันดำเนินการในโครงการที่ใหญ่ขึ้นที่ได้รับงบประมาณจากกองทุน ทางสังคม (SIF) ซึ่งต้องใช้ความสามัคคี และความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มของชุมชนอย่างมาก จนสำเร็จลงได้ แต่ในขณะที่บ้านหนองลูกช้างกลับไม่พบการรวมตัวกันเพื่อการช่วยเหลือ ตนเอง ซึ่งชาวบ้านไม่มีประสบการณ์ในการเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำในงาน พัฒนา นอกจากนั้น ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกบ้านขามสนับสนุนให้ ชุมชนพึ่งตนเองได้ ขณะที่ปัจจัยเงื่อนไขเหล่านี้เป็นข้อจำกัด และเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการพัฒนาของ ชุมชนบ้านหนองลูกช้าง รวมทั้งบริบททางด้านสังคม วัฒนธรรม ที่ผ่านการหล่อหลอม มาจากการพัฒนาการของหมู่บ้านที่มีความแตกต่างกันอยู่ด้วย

ปัจจัยและเงื่อนไขที่กล่าวนี้แบ่งออกเป็นปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่

1. ผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ เสียสละ คุณธรรม มีวิสัยทัศน์
2. แรงจูงใจของชาวบ้านที่ต้องการเข้าร่วมในองค์กรของประชาชนหรือโครงการ ต่างๆ

3. โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่ทางชุมชนหาวิธีการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น
4. โครงสร้างทางสังคมและการเมือง คือ สถาบันของชุมชน (บ้าน โรงเรียน วัด) ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนา มีความเป็นปึกแผ่น มีความสามัคคี มีความเข้มแข็ง และมีระบบการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น
5. มีการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่มและโครงการต่างๆขึ้นเพื่อการช่วยเหลือตนเองเกิดขึ้น
6. มีการสร้างจิตสำนึกในการทำงานสาธารณะและพร้อมที่จะเข้ามาร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

ในกรณีบ้านขาม พบว่าปัจจัยภายในทั้งหมดได้มีการทำงานประสาน เชื่อมโยงกัน อย่างเป็นเอกภาพและเกื้อหนุนกัน โดยอาศัยปัจจัยภายนอกที่เข้ามาในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรหรือกลุ่มของประชาชนที่ได้จัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือตนเองและเป็นผลดีต่อวิถีการดำเนินชีวิต

ส่วนบ้านหนองลูกช้าง ปัจจัยและเงื่อนไขภายในไม่สามารถทำงานประสานและเชื่อมโยงกันได้ จึงต้องอาศัยปัจจัยภายนอกที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหของชุมชน

จากการนำแนวคิดประชาสังคมที่เข้มแข็งมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ บ้านขาม พบว่า ผู้นำต้องมีความเสียสละสูง เป็นที่ยอมรับ มีคุณธรรม ปฏิบัติหน้าที่อย่างเสมอภาค เท่าเทียม และไม่แบกรับเป็นเจ้าของปัญหาแต่ต้องร่วมประชุมปรึกษากับชาวบ้านซึ่งมีการสื่อสาร 2 ทาง และที่สำคัญ คือ การปลูกสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการเข้ามามีส่วนร่วมทำงานสาธารณะ